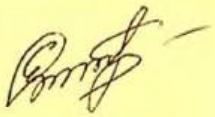
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

СТЕПАНЕНКО КАТЕРИНА СЕРГІЇВНА

УДК 791:39] (477) "1960/2010" (043.3)

ФОЛЬКЛОРНІ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ 1960–2010-х РОКІВ

26.00.01 – теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано у Київському національному університеті культури і мистецтв Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Безручко Олександр Вікторович,
Приватний вищий навчальний заклад
«Київський університет культури»,
завідувач кафедри кіно-, телемистецтва.

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Станіславська Катерина Ігорівна,
Київський національний університет
театру, кіно і телебачення
імені І. К. Карпенка-Карого,
професор кафедри музичного виховання;

кандидат мистецтвознавства, доцент
Погребняк Галина Петрівна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, професор кафедри
режисури та акторської майстерності.

Захист відбудеться 25 лютого 2021 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

Автореферат розіслано 25 січня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради С. Ж. Пустовалов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Зразки української фольклорної традиції завжди широко залучалися у творчі практики вітчизняняних митців – музикантів, літераторів, художників, композиторів. Не залишилися осторонь від цих процесів й представники кінематографічної галузі – сценаристи і режисери, твори яких у 1920–1930-х рр. інтерпретувалися як епічні та фольклорні. У 1940–1950-х рр. знакова традиція була перервана. Проте її відродження відбулося вже на початку 1960-х рр., коли нова генерація режисерів (М. Вінграновський, Ю. Іллєнко, М. Мащенко, І. Миколайчук, Л. Осика, С. Параджанов, Р. Сергієнко тощо) відмовилася від усталених принципів соціалістичного реалізму і спрямовувала свою увагу на невичерпні джерела народного мистецтва.

На жаль, з середини 1970-х рр. ставлення до кіно, збагаченого фольклорними традиціями, знов змінилося і мистецький напрям був підданий негласній забороні. Проте епохальні події, які сталися в суспільному житті України на початку 1990-х рр. докорінно змінили ситуацію навколо національної автентики в кінематографі. Зростання самосвідомості українців, активізація процесів відродження за всіма напрямами вітчизняної культури відкрили кіномитцям можливість для вільного звернення до творчих тем.

«Фольклорне» кіно неодноразово ставало предметом обговорення вітчизняних науковців, які досліджували його як оригінальний мистецький феномен (С. Безклубенко О. Безручко, Л. Брюховецька, О. Бут, Н. Капельгородська, О. Мусієнко, А. Пащенко, В. Скуратівський, С. Тримбач тощо), проте комплексної академічної роботи, яка б розв'язувала наукову проблематику, пов'язану із впливом фольклорних традицій на розвиток вітчизняного кіно у 1960–2010-х рр., на жаль, написано не було.

Актуальність теми дослідження зумовлена, з одного боку, зростанням дослідницького інтересу до хронікальних подій, що відбувалися й продовжують розгортатися у вітчизняному кіномистецтві; з іншого – необхідністю вивчення творчої спадщини сучасних режисерів, які працюють у руслі фольклорної практики, розпочатої їхніми попередниками у 1960–1970-і роках.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів наукових досліджень кафедри кіно-, телемистецтва факультету кіно і телебачення Київського національного університету культури та мистецтв і відповідає темам наукових досліджень «Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні» (номер державної реєстрації 0117U002887) та «Мистецтво як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (номер державної реєстрації 0118U100122).

Мета дослідження – з'ясувати роль і місце фольклорних традицій в українському кінематографі 1960–2010-х років.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки взаємопов'язаних **завдань**:

– з'ясувати стан розробленості наукової проблеми;

– дослідити витоки фольклорних традицій в українському кінематографі;

– проаналізувати вплив традиційної народної культури та мистецтва на формування кіностилістики періоду «поетичного кіно» 1960–1970-ті рр.;

– дослідити зміст та художні особливості вітчизняних кінокартин 1990–2010 рр. на предмет наявності в них елементів традиційної етнічної культури;

– розглянути режисерські методи, які сприяли метафоричності художнього зображення в кінороботах з фольклорною основою;

– з'ясувати роль народної музики у формуванні фольклорної кіностилістки.

Об'єкт дослідження – українське кіномистецтво другої половини XX – початку XXI століть.

Предмет дослідження – фольклорні традиції в українському кінематографі.

Методи дослідження. Для вирішення окреслених завдань застосовано такі методи дослідження:

- *аналітичний* (з метою вивчення наукової літератури, систематизації основних термінів та понять);
- *проблемно-хронологічний* (для виокремлення етапів становлення кіномистецтва, визначення їхніх хронологічних меж та розробки періодизації розвитку);
- *історико-системний* (задля уможливлення аналізу еволюції вітчизняного кінематографу у взаємозв'язку з суспільно-історичними процесами та явищами);
- *історичної реконструкції* (для відтворення повноцінної картини функціонування української кіногалузі в заявлений хронологічний період);
- *контент-аналізу* (для теоретичного обґрунтування пріоритетності видовищних форм кіномистецтва досліджуваної доби);
- *жанрового аналізу* (з метою встановлення особливостей у жанровій системі українського кінематографу);
- *змістовного аналізу кінопродукції* (задля уможливлення розробки класифікації фільмів відповідно до сюжетно-тематичних груп);
- *систематизації та узагальнення наукового матеріалу* (дозволив узагальнити висновки щодо сучасних трансформацій у вітчизняному кінематографі);
- *спостереження* (для безпосереднього аналізу за процесом розвитку українського кіно на сучасному етапі).

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1960–2010 роки. Нижня дата пов'язана з виникненням в українському кінематографі нового творчого напряму – поетичного (зображального, метафоричного, фольклорного) кіно. Верхня дата зумовлена його відродженням на сучасному етапі після тривалої заборони. Визначені хронологічні межі надають можливість простежити динаміку розвику творчих процесів у вітчизняному кіномистецтві, виявити

позитивні тенденції щодо зростання рівня мистецької реалізації українських режисерів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що в ньому *вперше*:

- порушено важливу кінознавчу проблему щодо ролі та значення українських фольклорних традицій для формування поетичної (епічної, метафоричної) стилістики у вітчизняному кінематографі 1960–2010-х років.
- конкретизовано внесок кінознавців сучасності у висвітлення проблем, пов'язаних з взаємодією фольклорної й авторської складових у кіно;
- проаналізовано фільми українських режисерів 2010-х рр., в яких використано фольклорну стилістику;
- надано авторську оцінку процесу відродження епічного й метафоричного в українському кіно початку XXI століття.

удосконалено:

- методологічні стратегії щодо вивчення мистецьких процесів, які відбувалися у минулому й розвиваються в наш час у кінознавчому просторі;
- ступінь наукової розробки теми відповідно до хронологічних меж, заявлених у дослідженні;

набуло подальшого розвитку:

- наукове осмислення особливостей зображальної форми у фільмах із залученням фольклорного матеріалу;
- з'ясування перспектив розвитку сучасної вітчизняної кінематографічної галузі, спрямованої на актуалізацію української історії, народної культури та мистецтва;
- визначення ролі музичного фольклору як інтонаційно-ритмічної основи кінотворів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що запропоновані теоретичні положення і висновки надають фактичний історичний та методологічний матеріал для всебічного осягнення проблеми залучення фольклорного матеріалу в кінематографічні пошуки українських режисерів другої половини XX – початку XXI століть. Результати дисертації можуть бути використані для розробки спецкурсів та спецсемінарів у закладах вищої освіти на факультетах мистецтвознавства; у науково-дослідній роботі студентів, аспірантів, викладачів спеціальних дисциплін; як джерело для розробки й написання наукової (монографії, публікації) та навчальної (посібники, підручники) літератури, методичних рекомендацій, магістерських та дипломних робіт.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Теоретичні положення, узагальнення й висновки дослідження належать авторові роботи. Всі публікації з теми дисертації одноосібні.

Апробація результатів дисертації здійснювалася на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях та круглих

столах: VIII круглому столі «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи» (Київ, 2016); круглому столі з міжнародною участю «Актуальні питання кінематографа і телебачення» (Київ, 2016); Усеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка» (Київ, 2016); II круглому столі «Актуальні питання кінематографу і телебачення» (Київ, 2017); II Усеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка» (Київ, 2017); III круглому столі «Актуальні питання кінематографа і телебачення» (Київ, 2018); III круглому столі «Теорія і практика екранних мистецтв» (Київ, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції «Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка» (Київ, 2018); IV круглому столі «Теорія і практика екранних мистецтв» (Київ, 2019); Міжнародній науково-практичній конференції «Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство» (Київ, 2019); IV круглому столі «Теорія і практика екранних мистецтв» (Київ, 2019); IV круглому столі «Аудіовізуальне мистецтво і виробництво» (Київ, 2019); II Міжнародній науково-практичній конференції «Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка» (Київ, 2019); V круглому столі «Довженківські читання» (Київ, 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні виклики соціокультурної сфери. Імплементація європейських цінностей в аудіовізуальній культурі» (Київ, 2020); V круглому столі «Український кінематограф у світовому контексті» (Київ, 2020); V круглому столі «Перспективи розвитку аудіовізуального мистецтва» (Київ, 2020).

Публікації. Основні положення, наукові результати та висновки дослідження висвітлені в 31 одноосібних публікаціях, 3 з яких опубліковано у фахових виданнях, затверджених МОН України, 5 – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз, 16 – праці апробаційного характеру, 7 – опублікованих праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження «Фольклорні традиції в українському кінематографі 1960–2010 років» викладено на 189 сторінках тексту, складається зі вступу, 3 розділів (8 підрозділів), загальних висновків, списку використаних джерел та додатка. Обсяг основного тексту дисертації становить 151 сторінку друкованого тексту. Список використаних джерел складається з 19 сторінок і містить 217 найменувань кирилицею.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, ступінь розробленості порушеної теми, визначено мету, завдання, об`єкт, предмет, методи дослідницької роботи, схарактеризовано наукову новизну та практичне значення результатів дисертації, розкрито особистий внесок здобувача, вміщено відомості про апробацію, наведено дані про публікації, структуру та обсяг дослідження.

Перший розділ дисертації – **«Історіографія проблеми та джерела дослідження»** – складається з двох підрозділів. У першому з них – **«Стан розробленості проблеми»** – встановлено хронологічний принцип розподілу наукової літератури. Зокрема, з'ясовано, що перший період історіографії проблеми (1960–1980-ті рр.) представлений кінознавчими роботами, у яких висвітлювалися різноманітні аспекти розвитку українського кіно поетичного напряму. Авторами – М. Бажаном, М. Бєліковим, Л. Брюховецькою, Й. Вудартом, Я. Газдою, І. Дзюбою, М. Донським, І. Драчем, С. Івановим, Ю. Іллєнком, Л. Лемешовою, Л. Матулевич, С. Мацайтісом, М. Петровським, Б. Тістечком, В. Туровським, Ю. Щербаком та іншими дослідниками – було доведено, що поетизм більшості кіноробіт українських режисерів досягався завдяки різноманітним стилістичним елементам, важливе місце серед яких належало народній культурі та мистецтву.

Другий період в історіографії проблеми розпочався з 1991 р. й триває до сьогодні. Цей період характеризувався появою нової академічної літератури, присвяченої вивченню проблеми особливостей мистецького процесу в українському кінематографі другої половини XX – початку XXI століття. Авторами монографій та публікацій – С. Безклубенком, О. Безручком, Л. Брюховецькою, О. Бут, Л. Госейком, І. Довженко, І. Зубавіною, В. Кандинською, Н. Капельгородською, В. Криштофовичем, Р. Лакатошем, О. Мусієнко, В. Образом, А. Пащенко, В. Скуратівським, С. Тримбачем, О. Ямборко та ін. – було розглянуто соціокультурний контекст розвитку українського кіновиробництва в радянський та пострадянський час, висвітлено найважливіші факти та явища з історії українського кіномистецтва, визначено вплив літератури, фольклорних традицій та етнографічних елементів на кінематографічні процеси, з'ясовано минуле кіномузики в Україні, встановлено роль і місце цензури у вітчизняному кіно, українське поетичне кіно розглянуто як фактор національного самоствердження. Проте, комплексної наукової роботи, де було б докладно висвітлено різноманітні аспекти функціонування фольклорних традицій як джерела збагачення змістовної концепції кінотворів, на жаль, написано не було.

Другий підрозділ першого розділу – **«Джерельна база дослідження»** представлений аналізом наочного відеоматеріалу: художніми та документальними кінострічками, у яких акумулювалася оптимальна інформація про тематичні, жанрові та стилістичні особливості розвитку вітчизняного кінематографу. Що, своєю чергою, дозволило визначити роль і місце фольклорних традицій в утворенні нового образного мислення кіномитців, які працювали впродовж заявленого хронологічного періоду. Кінострічки було розподілено в хронологічному порядку: фільми 1920–1940-х рр., де було вперше використано традиційні джерела народної художньої творчості («Звенигора», «Арсенал», «Земля», «Злива», «Коліївщина», «Прометей», «Наталка Полтавка», «Запорожець за Дунаєм», «Назар Стодоля», «Сорочинський ярмарок» тощо), 1960–1970-х рр. («Тіні забутих предків», «Та, що входить в море», «Камінний хрест», «Захар Беркут», «Сон», «Криниця для спраглих», «Вечір на Івана Купала», «Білий птах з чорною ознакою», «Іду до

тебе», «Пропала грамота», «Вавилон ХХ», «Така тепла, така пізня осінь» тощо), 1980–1990-х рр. («Лісова пісня. Мавка», «Солом'яні дзвони», «Небилиці про Івана», «Миргород та його мешканці», «Фучжоу», «Усе перемагає любов», «Відьма», «Русалонька», «Пристрасть» тощо), 2000–2010-х рр. («Мамай», «Молитва за гетьмана Мазепу», «ТойХтоПройшовКрізьВогонь», «Райські птахи», «Брати. Остання сповідь», «Політ золотої мушки», «Красна Маланка», «Чорний козак», «Брати. Остання сповідь», «Мужицький ангел. Різдвяна історія» тощо).

Другий розділ дисертації – **«Фольклорні традиції як маркер поетичної стилістики в українському кінематографі»** – має чотири підрозділи. У першому з них – **«Витоки українських фольклорних кінотрадицій»** – наголошується, що джерела фольклорної кіностилістики варто шукати у творчості перших вітчизняних кінематографістів 1910–1920-х рр. (О. Олексієнко, Д. Байда-Суховій, Ч. Сабінський, О. Гамалій, Д. Сахненко, Т. Піддубний), режисерське мислення яких заклало підґрунтя для подальшого формування поетики й оригінальної стилістики кіно 1960–1970-х років. Саме вони першими звернулися до козацької тематики в кіномистецтві, відзняли історичні картини за мотивами української літературної класики та біографіями визначних діячів української культури і мистецтва. Особливе місце в подальшому виникненні й розвитку фольклорного кіно відіграла творчість режисерів 1920–1930-х рр.: О. Довженка, І. Кавалерідзе, Г. Тасіна, Ф. Лопатинського, М. Екка, М. Садковича та інших кіномитців, феномен яких розкрився через поєднання українського літературного й кінематографічного авангарду. Вони широко використовували такі способи художнього зображення як гостроконфліктна драматургія, максимальна образність, висока емоційність тощо.

Знакову роль у розвитку фольклорного кіно відіграв письменник і режисер О. Довженко, феномен якого розвився на ґрунті української літератури та проявився в глибокій національно-культурній стратегії і невичерпних образних можливостях. Перший справжній успіх приніс режисерові фільм «Звенигора» – унікальне екранне втілення національної долі в контексті певних історичних подій. Наступною кіноепопеєю О. Довженка став «Арсенал», де присутність монументальної експресійної образності, поетичності вислову, своєрідного («довженківського») пейзажу справляла враження абсолютної мистецької неповторності. Завдяки авангардному рішенню щодо використання зміни статичних кадрів і психологічно навантажених пауз у поєднанні з лаконічними титрами митець досяг високого рівня режисерської майстрeності, коли його фільми «говорили» без звуку. Проте, найвищим досягненням О. Довженка в справі фольклорного кіно стала його стрічка «Земля», знята за власним сценарієм 1930 року. Метафоричність кінороботи простежувалася в злитті персонажів-природи й людей; особливістю фільму стало й те, що сюжет колективізації відходив на другий план, поступаючись місцем поетичній формі вічних філософських проблем життя і смерті, народження і кохання.

Відображення національного буття України у власних образних формах представив у 1930-х рр. режисер І. Кавалерідзе. Останнього наші сучасники

вважають «одним із ранніх взірців авторського кіно» в Україні (О. Мусієнко). Його першою важливою роботою стала німа кінострічка «Злива» (за мотивами поеми Т. Шевченка «Гайдамаки»). Продовженням роботи І. Кавалерідзе над темою гайдамаччини стала кінокартина «Коліївщина», яскравою характерною рисою якої стала монументальність зображувального матеріалу, що зумовлювалося композиційною особливістю кадрів, їхньою динамікою, драматичністю напруження, максимальним узагальненням типів персонажів, узятих з народного епосу. Спираючись на творчість названих режисерів, вітчизняну літературу та художнє мистецтво, українське кіно в наступні десятиліття продовжило розвивати власну оригінальну кіномову, протилежну загальноприйнятим у СРСР стандартним зразкам.

У другому підрозділі другого розділу – **«Поетичний кінематограф 1960–1970-х років»** – висвітлено неофольклорні тенденції у творчості українських митців-«шістдесятників»: режисерів – С. Параджанова, Ю. Іллєнка, І. Миколайчука, В. Денисенка, Л. Осики, М. Мащенка, Б. Івченка, Р. Сергієнка; сценаристів – І. Драча, В. Земляка, Д. Павличка, Л. Костенко; операторів – В. Калюти, С. Шахбазяна, О. Антипенка, В. Іллєнка та ін. У роботі наголошено, що шістдесятники являли собою внутрішню опозицію до радянського державного режиму, протиставляли себе офіційному догматизму, сповідували свободу мистецького самовираження, художній плюралізм, пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими, виступали за справжні культурні цінності, наполягали на оновленні радянського суспільства та утвердженні в ньому національної свободи. Шістдесятники наслідували кращі зразки традицій попередників, їхні кінороботи сягали народної творчості, глибин вітчизняної літератури та поезії, заснованих на усній народній творчості. Процес набув резонансного відгуку: відбувся перехід до екранізації класичної літератури без театральної «правдоподібності», характерної для більшості тогочасних фільмів, кіно «заговорило» власною художньою мовою; нової сили набула поетика народного мистецтва – образотворчого, пісенного, музичного; ускладнилася природа кінематографічного образу, його структура. Наголошено, що українське поетичне кіно органійно влилося у радянський культурний процес, що характеризувався символізмом та алегоріями, адже ними так само була сповнена творчість режисерів М. Калатозова, Е. Лотяну, В. Мансурова, Х. Нарлієва, А. Тарковського, Л. Шепітько та інших радянських митців.

Провідником цього процесу в Україні став фільм «Тіні забутих предків» режисера С. Параджанова. Саме з цієї кінострічки в Україні почалося відродження українського національного кіномистецтва. Творці «Тіней забутих предків» (оператор Ю. Іллєнко, художник Г. Якутович і композитор М. Скорик) одними з перших використали багатюще джерело народних свят, обрядів та звичаїв гуцулів, створивши на екрані спалах барв, звуків та рухів. Оригінальним режисерським рішенням С. Параджанова стало використання у фільмі безпосередньо місцевих мешканців – гуцулів Верховини, які не просто були вбрані в притаманний їм народний одяг та розмовляли місцевою говіркою, серед них можна було побачити справжні яскраві індивідуальності, колоритні характери, які нічим не відрізнялися від професійних кіноартистів. Доведено,

що особливість українського фольклорного кіно 1960–1970-х років полягала в яскравому зображальному трактуванні дійсності, у поєднанні звичайного й піднесеного, розкритті образних речей, демонстрації характеру духовної та матеріальної краси, створенні узагальнених художніх образів.

У третьому підрозділі другого розділу – **«Прагнення до поетичного в українському кіно 1980–1990-х років»** – встановлено, що впродовж 1980-х рр., коли поетичний напрям з його яскравою зображальною, фольклорною стилістикою опинився за межами дозволеного державною ідеологією, українська екранна культура за інерцією ще зберігала оригінальне, відмінне від радянських кіностандартів режисерське мислення, у якому зберігся культ рідної домівки й ліричне ставлення до природи. Упродовж 1980-х рр. на екрани українських кінотеатрів вийшла низка кінострічок на історичну тематику (від режисерів П. Волошина, Б. Івченка, М. Іллєнка, Ю. Іллєнка, Г. Кохана, Я. Лупія, С. Омельчука, Л. Осики, В. Семаніва, А. Степаненка, С. Чернілевського, Б. Шиленка). Їхня поява стала, з одного боку, підсумком взаємоперетину настанов офіційних джерел, з іншого – виявом їхніх авторів філософськи осмислити стародавню історію України й виразити її яскравим художнім вирішенням. На жаль, історичне кіно 1980-х рр. стало поступово відходити від засад фольклорного, оскільки з початком нового десятиліття стала змінюватися специфіка кінематографу в цілому (це не сприяло розвитку поетичного напряму).

З початком 1990-х рр. сценаристи й режисери знов спробували засобами кіномови осягнути історію України, висвітлити сторінки забороненого вітчизняного літопису. У нових соціально-культурних умовах актуалізувалося прочитання української літературної класики. Помітне місце в цей час посіла екранізація творів сучасної вітчизняної прози з залученням широкого етнографічного матеріалу. Упродовж 1990-х рр. в українському кіно відбулося відродження містично-фольклорного напряму. Про це, зокрема, свідчила робота таких режисерів, як О. Бійма, М. Засєєв-Руденко, М. Іллєнко, В. Ілляшенко, Н. Мотузко, В. Тихий, Г. Шигаєва та ін.

Четвертий підрозділ другого розділу – **«Відродження фольклорного напряму у вітчизняному кіно 2000–2010-х років»** – присвячений аналізу вітчизняного кінематографу фольклорного спрямування кінця XX – початку XXI століть. Доведено, що 2000-і рр. характеризувалися появою кінокартин, у яких спостерігалися важливі елементи кінопоетики (звернення до літературних творів, використання народних типажів, демонстрація справжнього селянського побуту, поєднання фантастичної вигадки та реальних подій, автентичний спів, танці, інструментальна музика, різноманітні локальні діалекти української мови тощо). Наголошено, що до роботи залучилися режисери попередніх поколінь, а також кінематографічна молодь – Р. Бондарчук, М. Врода, М. Засєєв-Руденко, І. Канівець, Н. Кошман, Я. Лупій, А. Пасікова, Р. Плахов-Модестов, О. Санін, Р. Сінчук та ін.). 2010-і рр. об'єднали нову когорту режисерів, у творчих роботах яких звернення до натуралістичності зйомок, побудова живописного візуального ряду у природніх реаліях, залучення автентичної складової (співу, танців, інструментальної музики) сприяло ствердженню фольклорного напряму

у сучасному кіномистецтві (О. Володкевич, М. Іллєнко, О. Костюк, І. Правило, Д. Сухолитко-Сабчук, В. Тихий, В. Чабанюк, Г. Яровенко тощо).

Третій розділ дисертаційної роботи – **«Фольклор як джерело формування образності в кінематографі»** – представлений двома підрозділами. У першому з них – **«Автентичність наповнення як основний принцип художнього зображення у фільмах поетичного спрямування»** – доведено, що завдяки високому ступеню залучення фольклорного елементу в українському кінематографі 1960–2010-х рр. значною мірою відбулася піднесеність зображальної культури фільмів. Народне прикладне мистецтво (прикраси, одяг, споруди, хатнє начиння тощо), а також прояви духовної культури (пісні, танці, інструментальна музика, народний живопис) сприяли здійсненню революції у свідомості глядача, актуалізувалися і повернулися в культурний обіг.

Створення нового напряму зображальної культури, насамперед, пов'язувалося з наявністю в українському кінематографі досить потужної професійної операторської школи (І. Гольштейн, О. Орлянкін, М. Крижанівський, С. Лисецький, Ю. Іллєнко, В. Іллєнко, М. Бєліков, В. Квас, В. Калюта тощо), які в тандемі з художниками-постановниками (Г. Якутович, М. Рєзник, М. Раковський, П. Слабінський, А. Мамонтов тощо) збагачували кіно неповторним колоритом та живописною самобутністю фольклорного мистецтва. Кінематограф поринав в потужні культурні прошарки, звертаючись, насамперед, до народного мистецтва; неодмінною умовою зображення ставало прагнення його постановників до особистого візуального висловлення, використання символізму, художніх узагальнень, стилістичної вишуканості відеоматеріалу. «Живописне» кіно засобами кольору відкривало нові шляхи для творчості.

Встановлено, що робота над удосконаленням візуальних виражальних засобів зумовила появу певних принципів роботи, що їх дотримувалися кіномитці: автентичність предметного наповнення, злиття з природним середовищем місця зйомки, фольклорна та етнографічна своєрідність, чималі масові сцени, відповідність життєвій правді, психологічна проникливість, внутрішній емоційний надрив, умовне та реальне мало з'являтися на екрані крізь призму творчого переосмислення режисерів. Отже, на перший план виходила виразність пластичної дії, символізм, які викликали в глядача певні емоційні асоціації. Активно використовувався вільний рух камери, цілеспрямовано залучений до створення образного вирішення кадрів та епізодів.

Другий підрозділ третього розділу – **«Музичний фольклор як основа образної структури фільму»** – допомагає зрозуміти, що фольклорна музика (поряд із драматургійним змістом та візуальним узагальненням) посіла чи не найважливіше місце в українському кіномистецтві 1960–2010-х років.

У роботі доведено, що музиці українського кінематографа завжди була притаманна орієнтація на фольклор, як на джерело найдостовірнішого втілення дійсності. Мелодії відомих народних пісень та фрагменти творів академічної вокальної та інструментальної спадщини слугували фундаментом для

імпровізаційних композицій як німого кінематографа, так і перших звукових кінострічок. У подальші роки наявність у кіно історичних пісень і дум характеризувала фільми революційної тематики. У поетичному кінематографі музичні твори нерідко було представлено безпосередньо носіями музичного й пісенного фольклору, що, своєю чергою, передбачало варіювання мелодій, їхній імпровізаційний характер, свіжість звучання. Зокрема, першорядну роль фольклорна музика відігравала в сценарних та режисерських роботах І. Миколайчука. Він визначав музику співавтором фільму й ставився до неї як до частини драматургії, операторської, режисерської або акторської праці. Музика була для нього однією з форм сприйняття кінокартини, «відгоміном до загальної палітри» (О. Ямборко). В усіх кінострічках, до яких І. Миколайчук був дотичним як режисер або сценарист, він намагався синтезувати пісенні мелодико-інтонаційні та гармонічно-ритмічні основи з лініями дійового перетину, колористикою, графічними акцентами, рухом у кадрі. Уважав, що контрапунктовим звучанням, драматичними строфами або початковими рядками фольклорний твір повинен розкривати архетипи головних героїв, пояснювати їхню поведінку, історію, драму.

У роботі наголошується, що до особливостей звукової концепції фольклорного кіно варто вважати приналежними такі складові: єдність різнорідних звукозображальних елементів, зменшення мовної складової на користь музичної фольклорної, відтворення автентичного мелосу за допомогою специфічних музичних інструментів з різних регіонів України тощо. Звукова концепція розглянутих у роботі кінострічок доводить, що образна структура звукової палітри на фольклорній основі може мати досить складну та багаторівневу композиційну побудову, гармонійно поєднану з драматургією твору. Величезний потенціал автентичної музики надає українським режисерам можливість збагачувати її емоційним колоритом сценічні образи, підсилювати драматичну дію, тим самим створюючи нове українське кіно початку XXI століття.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу літератури та кіноджерел у дисертаційній роботі було досліджено проблему побутування фольклорних традицій в українському кінематографі 1960–2010-х років. Отримані результати засвідчили ефективність поставлених актуальних завдань і створили підгрунтя для формулювання загальних висновків:

1. Проаналізований стан і ступінь вивчення проблеми засвідчив, що заявлена в дисертації проблематика неодноразово обговорювалася вітчизняними та зарубіжними кінознавцями. Уперше до неї звернулися в радянський період (1960–1980), коли науковцями було розглянуто стилістику кінематографічних робіт поетичного напряму, визначено метафористику як один з провідних методів зображального матеріалу, проаналізовано вплив народної духовної та матеріальної культури на збагачення художнього потенціалу вітчизняного кіномистецтва. У пострадянський період (1990–2010-

ті) фольклорна поетика в кіномистецтві знов опинилася в центрі уваги науковців. Ними, зокрема, було досліджено різнобічні функції фольклору, встановлено їхню роль у віднайденні нової стилістики кінотворів, розглянуто методи передання сучасної реальності асоціативними та метафоричними засобами кіномови.

2. Перші спроби залучити фольклорні елементи в українське кіно датовані початком XX ст. й пов'язані з іменами вітчизняних кінематографістів: Д. Байди-Суховія, О. Гамалія, О. Олексієнка, Т. Піддубного, Ч. Сабінського, Д. Сахненка тощо. Зазначені режисери вперше вивели на екран історичні картини, відзняті за мотивами творів українських письменників із залученням широкого етнографічного матеріалу. У подальші десятиліття їхню роботу продовжили й розширили О. Довженко, М. Екк, І. Кавалерідзе, Ф. Лопатинський, М. Садкович, Г. Тасін та інші режисери, творчість яких спиралася на поєднання української літератури (що згодом була визнана класичною) та джерел народної культури й автентичного мистецтва. Митці активно залучали засоби художнього впливу, властиві усній народній творчості: алегорію, гіперболу, гротеск, символізм, напружену емоційність тощо. Кінотвори 1920–1930-х років розвивали глибокі національно-культурні стратегії, демонстрували яскраві експерименти щодо пошуків нових форм образності.

3. Звернення до фольклорних джерел кіномитців середини XX ст. (О. Антипенко, М. Вінграновський, В. Денисенко, Б. Івченко, В. Іллєнко, Ю. Іллєнко, В. Калюта, М. Мащенко, І. Миколайчук, Л. Осика, С. Параджанов, Р. Сергієнко, С. Шахбазян тощо) сприяло появі нової оригінальної кіностилістики, яка зосередила в собі національну поетику української культури та мистецтва й отримала назву «поетичного кіно». Джерела для режисерів нового творчого напряму містилися в народній творчості, зверненні до літератури та поезії, високохудожньому трактуванні дійсності, поєднанні на екрані побутового й піднесеного, розкритті краси духовної та матеріальної культури тощо. Завдяки усній народній творчості поетичне кіно проклало шлях до можливостей притчової оповідності, яка, своєю чергою, дозволила поєднати художню сутність кінотворів з яскравою етнографічною видовищністю (костюми, зброя, інтер'єри, побутові деталі тощо). На жаль, безпосереднє втручання провладних структур у творчість українських режисерів, спричинило кризу фольклорного кіно 1960–1970-х рр., яка згодом розвинулась в офіційну заборону поетичного напряму.

4. З початком 1990-х рр. елементи традиційної етнічної культури почали активно залучатися українськими режисерами у кінокартини, присвячені забороненим сторінкам вітчизняної історії та осмисленню української літературної класики (О. Бійма, М. Засєєв-Руденко, М. Іллєнко, Ю. Іллєнко, В. Іллєнко, М. Мащенко, Н. Мотузко С. Омельчук, Л. Осика, В. Семанів, А. Степаненко, В. Тихий, С. Чернілевський, Г. Шигаєва, Б. Шиленко тощо). На початку 2000-х років з'явилися кінотвори, в яких елементи фольклорної поетики виразилися у достовірному відображенні етнографічної складової, створені на екрані добре впізнаваних у житті персонажів (народних типажів),

демонстрації справжнього селянського світогляду (поезії народної думки), поєднанні вигадки та реальності, використанні фольклорної музики (Р. Бондарчук, М. Врода, О. Ігнатуша, І. Канівець, Н. Кошман, М. Лєбєдєв, В. Мельникова, А. Пасікова, Р. Плахов-Модестов, О. Санін, Р. Сінчук, В. Трофименко, А. Харченко, тощо). У 2010-х рр. з'явилася нова хвиля фільмів, тематика яких, натуралістичність зйомок, живописний візуальний ряд, використання автентичного співу, танців – надали їм істотних ознак фольклорного кіно (О. Володкевич, М. Іллєнко, О. Костюк, І. Правило, Д. Сухолитко-Сабчук, В. Тихий, В. Чабанюк, Г. Яровенко тощо).

5. Багатство зображальних засобів українського кінематографа фольклорної спрямованості забезпечується активним залученням оригінальних форм народного мистецтва (малярства, церковного живопису, кераміки, мозаїки, розписів на склі тощо), духовної (звичаї, обряди, громадське дозвілля, мовні діалекти, образна символіка тощо) та матеріальної спадщини українців (народна архітектура, строї, предмети інтер'єру тощо). Художня вишуканість зображення українського кінематографу, напрацьована упродовж багатьох десятиліть, зумовила появу важливих методів режисерської роботи над кінотворами фольклорної тематики, а саме: правдоподібність предметного наповнення, вибір достовірного природного середовища для місця зйомки, етнографічна відповідність місця та часу дії життєвим реаліям, великі масові сцени, психологічна напруженість, внутрішнє емоційне багатство кіногероїв тощо.

6. Звукові концепції, що використовуються у роботі над кінотворами фольклорного напряму, мають містити наступні складові: різні за походженням звукозображальні елементи; оригінальну мовно-виражальну характеристику кіногероїв (використання різноманітних діалектів української мови, які роблять упізнаваним історико-етнографічний регіон, де відбувається дія), відтворення фольклорних мелодій за допомогою автентичних музичних інструментів тощо. Узагальнений аналіз звукової структури кінострічок різних історичних періодів довів, що музичний матеріал, запозичений з народного середовища, покращував композиційну побудову фільмів, наділяв художні образи психологічною достовірністю, підсилював драматичну дію.

Наголосимо, що обсяг здійсненого дослідження не дозволяє повністю охопити всі аспекти заявленої наукової проблеми. Зокрема, подальшого вивчення потребують прикладні аспекти використання фольклорних традицій в українському кінематографі. Уточнень вимагає методологічна розробка основних типологічних характеристик фольклорних традицій у межах українського кіномистецтва. Отже, заявлена наукова проблематика варта подальшої дослідницької уваги з оприлюдненням здобутих результатів у фахових наукових виданнях з історії вітчизняного і світового кінознавства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Ямборська (Степаненко) К. С. Місце музично-фольклорної традиції у творчості режисерів шістдесятників: мистецькі пошуки Леоніда Осики. *Культура і мистецтво у сучасному світі.* 2016. Вип. 17. С. 193–199.
2. Ямборська (Степаненко) К. С. Народна музика у кінематографічній творчості Івана Миколайчука. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія : Мистецтвознавство.* 2016. Вип. 34. С. 193–198.
3. Степаненко К. С. Відтворення національного буття українців у кінотворчості Івана Каваларідзе. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв Серія : Мистецтвознавство.* 2019. Вип. 41. С. 52–57.

Статті у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз

4. Степаненко К. С. Відродження фольклорної стилістики в українському кіно 2000-х років. *Молодь і ринок.* 2019. № 12(179). С. 138–143.
5. Степаненко К. С. Місце фольклорних мотивів в українському поетичному кіно Юрія Іллєнка. *Evropský filozofický a historický diskurz.* Praha, 2017. Vol. 3. Iss. 4. P. 84–88.
6. Степаненко К. С. Фольклорні традиції в українському кінематографі 1960-1970-х років : історіографія проблеми радянського періоду. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія : Аудіовізуальне мистецтво і виробництво.* 2020. Т. 3, № 1. С. 92–102.
7. Ямборська (Степаненко) К. С. Музичні традиції в українському кінематографі 1930-х років. *Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie.* Łódź, Polska: Wydawnictwo NaukoweWyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności, 2016. № 4 (8). P. 63–68.
8. Ямборська (Степаненко) К. С. Екранізація літературних творів Григорія Квітки-Основ'яненка у контексті радянського фольклорного кінематографу. *Молодий вчений.* 2017. № 10(50), жовтень. С. 365–369.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Ямборська (Степаненко) К. С. Особливості звукової концепції фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків». *Матеріали VIII круглого столу «Український кінематограф: минуле, сьогодення, перспективи»,* 15 січня 2016 р., м. Київ. Київ : Київський міжнародний університет. 2016. С. 121–126.
10. Ямборська (Степаненко) К. С. Поетично-фольклорні мотиви у кінострічці Леоніда Осики «Захар Беркут». *Матеріали круглого столу з міжнародною участю «Актуальні питання кінематографа і телебачення»,* 25 лютого 2016 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ. 2016. С. 46–48.

11. Ямборська (Степаненко) К. С. Фольклорне кіно Юрія Іллєнка: «Вечір на Івана Купала». *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка»*, 18 квітня 2016 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2016. С. 206–217.
12. Ямборська (Степаненко) К. С. Роль фольклорної музики у кінострічці Б. Івченка «Пропала грамота». *Матеріали II круглого столу «Актуальні питання кінематографа і телебачення»*, 16 січня 2017 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2017. С. 92–217.
13. Степаненко (Ямборська) К. С. Народний пісенний фольклор у кінотворчості Івана Миколайчука. *Матеріали III круглого «Актуальні питання кінематографа і телебачення»*, 17 лютого 2018 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2018. С. 42–44.
14. Ямборська (Степаненко) К. С. Місце музичного фольклору у режисерській роботі Леоніда Осики «Камінний Хрест». *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка»*, 24 квітня 2017 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2017. С. 214–217.
15. Ямборська (Степаненко) К. С. Поетично-фольклорні мотиви у кінострічці Леоніда Осики «Захар Беркут». *Матеріали III круглого столу «Теорія і практика екранних мистецтв»*, 19 березня 2018 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2018. С. 49–51.
16. Степаненко К. С. Роль фольклорної музики у кінострічці Б. Івченка «Пропала грамота». *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка»*, 22 жовтня 2018 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2018. Ч. IV. С. 33–35.
17. Степаненко К. С. Народний пісенний фольклор у кінотворчості Івана Миколайчука. *Матеріали IV круглого столу «Теорія і практика екранних мистецтв»*, 16 січня 2019 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2019. С. 53–55.
18. Степаненко К. С. «Поетичне» в українському кінематографі першої половини 1980-х років. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство»*, 20–21 березня 2019 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2019. Ч. 2. С. 8–10.
19. Степаненко К. С. Українська документалістика 2000-х рр.: «поетичні» тенденції у сучасному вітчизняному кінематографі. *Матеріали IV круглого столу «Аудіовізуальне мистецтво і виробництво»*, 10 квітня 2019 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2019. С. 9–12.
20. Степаненко К. С. Фільм О. Довженка «Звенигора» як підґрунтя для подальшого розвитку асоціативного кіно. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка»*, 21 жовтня 2019 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2019. Ч. IV. С. 9–12.

21. Степаненко К. С. Витоки українських фольклорних кінотрадицій. *Матеріали V круглого столу «Довженківські читання»*, 07 вересня 2020 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2020. С. 38–41.
22. Степаненко К. С. Роль народної музики в українському екранному мистецтві. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Освітні виклики соціокультурної сфери. Імплементація європейських цінностей в аудіовізуальній культурі»*, 19 жовтня 2020 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2020. Ч. IV. С. 34–37.
23. Степаненко К. С. Поетичний кінематограф 1960–1970-х років. *Матеріали V круглого столу «Український кінематограф у світовому контексті»*, 09 листопада 2020 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2020. С. 34–36.
24. Степаненко К. С. Роль народної музики в українському екранному мистецтві. *Матеріали V круглого столу «Перспективи розвитку аудіовізуального мистецтва»*, 14 грудня 2020 р., м. Київ. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2020. С. 42–45.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

25. Степаненко К. С. Витоки українських фольклорних кінотрадицій. *Аудіовізуальне мистецтво і виробництво: досвід, проблеми та перспективи : колективна монографія*. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2019. Т. 7. С. 143–167.
26. Степаненко К. С. Відродження стилістики українського поетичного кіно та перспективи його розвитку. *Генеза ідей і динаміка розвитку екранних мистецтв : колективна монографія*. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2019. Т. 7. С. 159–189.
27. Степаненко К. С. Музичний фольклор як невід'ємна складова кінотворчості Івана Миколайчука. *Аудіовізуальне мистецтво і виробництво: досвід, проблеми та перспективи : колективна монографія*. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. Т. 5. С. 151–165.
28. Степаненко К. С. Українське поетичне кіно Юрія Іллєнка. *Генеза ідей і динаміка розвитку екранних мистецтв : колективна монографія*. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2018. Т. 6. С. 133–143.
29. Ямборська (Степаненко) К. С. Видатний представник українського поетичного кінематографа Юрій Іллєнко. *Генеза ідей і динаміка розвитку екранних мистецтв: колективна монографія*. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2016. Т. 2. С. 203–216.
30. Ямборська (Степаненко) К. С. Мистецькі пошуки кінорежисера-шістдесятника Леоніда Осики. *Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка : колективна монографія*. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2016. Т. 2. С. 186–199.
31. Степаненко К. С. Здобутки українського поетичного кінематографу 1960–1970-х років. *Генеза ідей і динаміка розвитку екранних мистецтв:*

колективна монографія. Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2019. Т. 8. С. 83–111.

АНОТАЦІЇ

Степаненко К. С. Фольклорні традиції в українському кінематографі 1960–2010-х років. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01. «Теорія та історія культури». – Київський національний університет культури і мистецтв, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2021.

У дисертаційній роботі досліджено проблему функціонування фольклорних традицій в українському кінематографі 1960–2010-х років. Встановлено, що витоки українського фольклорного кіно варто шукати у творчості майстрів кіногалузі 1920–1930-х рр.: Д. Демуцького, О. Довженка, І. Кавалерідзе, В. Кричевського, І. Савченка, П. Чардіна тощо.

Як мистецький феномен «фольклорне» найбільшого розвитку набуло у 1960–1970-ті рр., коли визначальною для формування стилістики в українському кіно стала поетична традиція народної культури (Б. Івченко, Ю. Іллєнко, М. Мащенко, І. Миколайчук, Л. Осика, С. Параджанов тощо).

З кінця 1980-х рр. поетичний напрям у вітчизняній кіногалузі був піддани негласній забороні. Упродовж 2000–2010-х рр. з'явилися кінокартини, в яких живописний візуальний ряд, використання автентичного мистецтва сприяло відродженню фольклорної стилістики у кіномистецтві (О. Володкевич, М. Іллєнко, О. Костюк, І. Правило, Д. Сухолитко-Сабчук, В. Тихий, В. Чабанюк, Г. Яровенко тощо.

Ключові слова: автентичне мистецтво, поетичне кіно, сучасний кінематограф, фольклор, народна культура.

Степаненко К. С. Фольклорные традиции в украинском кинематографе 1960–2010-х годов. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 26.00.01. «Теория и история культуры». – Киевский национальный университет культуры и искусств, Министерство образования и науки Украины, Киев, 2021.

В диссертации рассмотрена проблема использования фольклорных традиций в украинском кинематографе 1960–2010-х годов. Историография темы представлена двумя периодами: советским (1960–1980) и постсоветским (с 1991 г. и продолжается сегодня), предельные границы которых свидетельствуют об определенных изменениях в методологии изучения украинского киноискусства 1960–2010-х годов. Первый период историографии содержит научные работы Л. Лемешевой, Л. Брюховецкой, а также публикации

М. Бажана, Я. Газды, И. Дзюбы, И. Драча, С. Иванова, С. Мацайтиса, М. Петровского, В. Туровского и др. Второй период характеризуется появлением новой академической литературы, посвященной изучению особенностей художественных процессов, происходивших на рубеже XX–XXI вв. (С. Безклубенко, А. Безручко, Л. Брюховецкая, И. Зубавина, Н. Капельгородская, О. Мусиенко, В. Скуратовский, С. Трымбач и др.).

Исследовательская база диссертационной работы представлена отечественными игровыми и документальными кинолентами (XX – начало XXI вв.), максимально аккумулировавшими в себе элементы украинской аутентики.

В исследовании установлено, что фольклорная стилистика как художественный феномен активно проявила себя в 1960–1970-е гг., когда определяющим началом для формирования эстетики в украинском кино стала «поэтическая» традиция народной культуры. Главной художественной ценностью в фильмах данного направления стало народное культурное наследие, выразившееся в этнографическом богатстве материальной (одежда, архитектура, домашний интерьер, оружие, ремесленный инструмент и др.) и духовной (народное пение, инструментальная музыка, хореография, изобразительное искусство, использование различных языковых диалектов и др.) составляющих.

В научной работе прослежено, что корни украинских фольклорных традиций в кино уходят в творчество мастеров отечественной киноотрасли первой трети XX в. – Д. Демуцкого, А. Довженко, В. Завелева, Н. Кавалеридзе, П. Коломойцева, В. Кричевского, И. Савченко, П. Чардынина и др. Обращение к фольклорным источникам, позволяло режиссерам переносить необходимые традиционные элементы в разработанную ими систему художественных образов, с целью более глубокого отражения мыслей и чувств героев кинокартин. Авторы кинополотен 1920–1930-х гг. поэтическим способом воссоздавали на экране окружающую их жизнь, пропуская ее через призму личной творческой фантазии. Ими было создано целое направление образного мышления, построенное на особых связях между художественным изображением и реальной действительностью.

Заложенный режиссерами первой половины XX в. фундамент способствовал расширению творческого пространства для кинематографистов 1960–1970-х годов, которые легко ориентировались в достижениях мирового кино и были готовы конкурировать с западными коллегами. «Шестидесятники» (Н. Винграновский, А. Войтецкий, В. Ильенко, Ю. Ильенко, Н. Мащенко, И. Миколайчук, Л. Осыка, С. Параджанов, Р. Сергиенко и др.) отказались от привычных принципов социалистического реализма и направили свой взгляд на национальное традиционное искусство. Их обращение к сознательной художественной стилизации народных традиций, значительно консолидировало украинское общество вокруг идеи национального культурного возрождения и, таким образом, радикально поменяло ситуацию в украинском кино середины XX века.

В исследовании установлено, что с конца 1980-х годов, когда поэтическое направление в отечественной киноотрасли было подвергнуто негласному

запрету, украинская кинокультура еще некоторое время сохраняла оригинальное мышление. Сценаристы, операторы и режиссеры пытались средствами допустимого кинематографического «языка» постичь историю Украины, осветить негласные страницы истории, осуществить новое прочтение украинской литературной классики. В начале 2000-х гг. появились кинокартины, в которых более явственно стали наблюдаться важные элементы фольклорной кинопоэтики: обращение к классическим литературным произведениям, использование народных типажей, демонстрация настоящего сельского быта, соединение фантастического вымысла и реальных событий (Р. Бондарчук, М. Врода, Н. Засеев-Руденко, И. Канивец, Н. Кошман, Я. Лупий, А. Пасикова и др.). 2010-е гг. объединили новую кагорту режиссеров, в работах которых построение живописного визуального ряда, аутентичная музыка, пение, танцы, использование разнообразных локальных диалектов украинского языка способствовали утверждению фольклорного направления в современном киноискусстве (О. Володкевич, М. Ильенко, О. Костюк, И. Правило, Д. Сухолитко-Сабчук, В. Тихий, В. Чабанюк, А. Яровенко и др.).

Ключевые слова: аутентичное искусство, поэтическое кино, современный кинематограф, фольклор, народная культура.

SUMMARY

Stepanenko K.S. Folklore traditions in the Ukrainian cinema of 1960–2010. - Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for a Candidate degree in Art Criticism, speciality 26.00.01 "Theory and History of Culture". – Kyiv National University of Culture and Arts, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020.

In the dissertation work, the problem of folklore traditions functioning in the Ukrainian cinema of 1960–2010 is investigated. It is established that the origins of Ukrainian folk cinema should be sought in the film industry masters' works of the 1920s and 1930s: D. Demutskyi, O. Dovzhenko, I. Kavaleridze, V. Krychevskyi, I. Savchenko, P. Chardin, etc.

As an artistic phenomenon, "folklore" gained its greatest development in the 1960s and 1970s, when the poetic tradition of folk culture became decisive for the formation of stylistics in Ukrainian cinema (B. Ivchenko, Yu. Illienko, M. Mashchenko, I. Mykolaichuk, L. Aspen, S. Paradjanov, etc.).

Since the late 1980s, the poetic trend in the domestic film industry has been tacitly banned. During the 2000s and 2010s, films appeared in which a picturesque visual series and the use of authentic art contributed to the revival of folk stylistics in cinema (O. Volodkevych, M. Illenko, O. Kostiuk, I. Pravilo, D. Sukholitko-Sabchuk., V. Tykhyi, V. Chabaniuk, G. Yarovenko, etc.

Key words: authentic art, poetic cinema, modern cinema, folklore, folk culture.

Підписано до друку 25.01.2021, Формат 60x90 1/16. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 0,87. Тираж 150.

Видавець і виготовлювач:
Друкарня Принт Сім
Адреса:01133,Київ-133, Бульвар Лесі Українки,28.Тел.(067) 744-11-39
ФОП Пащенко М.І. Наказ Міністерства фінансів України від 16.06.2019